

PREFAȚĂ

În iunie 1918, un grup de senatori inițiază un proiect de lege, menit „a păstra de-a pururi vie și neștearsă în amintirea generațiilor prezente și viitoare memoria eroilor noștri”. Mai precis, urma a fi instituită obligativitatea primărilor din țară de „a îngriji și împodobi mormintele celor căzuți pentru țară și neam”. Inițiatorii își propuneau ca, „la timpul oportun, toate osemintele bravilor noștri eroi să fie strânse și depuse într-un loc comun, deasupra căruia să se ridice un monument demn și artistic”. Se insista mult asupra acestui ultim aspect, „căci e păcat, având în vedere marele sacrificiu de vieți făcute în acest război, să mai vedem monumente oribile ca cele comemorative din 1877 și 1913”. La jumătatea lunii octombrie, Senatul vota, cu unanimitate de voturi, acest proiect de lege, care prevedea, la art. I, obligativitatea statului de a ridica monumente „în localitatea unde s-au dat lupte mai importante, ca la Mărăști, Oituz, Mărășești, etc.”. Acestea urmau a fi finalizate „cel mai târziu după șase ani de la promulgarea legii de față”. Numai că, peste mai puțin de o săptămână, în plenul celor două Camere sunt citite decretele regale prin care este anunțată demisia cabinetului Alexandru Marghiloman, numirea unui nou guvern și închiderea lucrărilor acestui parlament. Câteva zile mai târziu, urmează un alt decret regal, de scoatere în afara legii a activității așa-numitului parlament Marghiloman. Practic, sunt invalidate toate legile promulgate în cele cinci luni de existență ale acestui legislativ. Este un act fără precedent în practica parlamentară din Vechiul Regat, rezultat al realităților politicii românești din zbuciumatul an 1918.

În vara viitoare, în timp ce la Paris se negociază noile granițe ale Europei, pe câmpul de luptă de la Mărășești este organizat un mic pelerinaj. Printre participanți se află și Mihail Negru, jurnalist bucureștean. Impresiile acestuia, publicate în paginile cotidianului *Universul*, dezvăluie realitățile nefardate ale unei societăți care poartă stigmatul războiului. Frapează contrastul dintre imaginea

8 Anemari Monica Negru (editor)

romantică a războiului, cea plămădită de poeți, și hidoșenia tranșeelor: „Cu mulți zeci de kilometri înainte de a ajunge în Mărășești, ruine, mormane de cărămizi și pereți ciuruți, zărite în fuga trenului, îți vorbesc aproape în permanență de drama care s-a desfășurat acolo. Iar liniile frânte ale șanțurilor de comunicație și ale tranșeelor, care neîntrerupt zgărăie șesurile în toate direcțiunile sunt o explicațiune deplină a vegetațiunii sălbatec de bogate care acoperă întinderile, până departe: pe aci, sângele a curs din belșug. Oameni de prin partea locului, stând în picioare, la fereastra vagonului, povestesc din lucrurile înfiorătoare pe care *le-au văzut*: câinii au întins din cadavre timp îndelungat, și ciorile poposiră în cârduri fantastice având de lucru ca niciodată până atunci. Iar mai târziu, când plugarul abia apăsa fierul, trebuia să se oprească la fiecare pas: ici i se împiedica brăzdarul într-o manta zdrențuită, colo arunca afară o mână de oase omenești și câteva țeste sfărâmate, dincolo o pereche de cizme cu câte un ciolan în ele... Frânturi de arme ruginite de tot felul și de toate neamurile, obuze și granate explodate și neexplodate, cele mai ciudate și mai îngrozitoare rămășițe care se pot închipui, s-au încărcat în nesfârșite convoaie de căruțe, și se mai încarcă încă și astăzi, în cantități enorme ridicându-se din aceste locuri...”. Cu simțurile răscolite la vederea cimitirelor improvizate pe câmpul de luptă, ziaristul nu-și poate reprima o comparație asupra modului în care popoarele știu să-și cinstească eroii:

„Neamurile cu viitor sunt acele care știu să-și iubească și să-și cinstească trecutul. [...] Am citit, mișcat, mai de mult, [despre] sărbătorirea organizată de marinarii țărilor Antantei, întru aducerea aminte a camarazilor lor pieriți în valuri. Pe vase, în ținută de gală, oamenii care cutreieră mările au plâns pe tovarășii lor cei duși pentru totdeauna și, în adâncurile care i-au înghițit, au aruncat brațe de flori. Muzici cântau pe vase, în acel ceas, preamărind cu o tristă dulceață de armonii prelungi, sfânta jertfă a vieților stinse în adâncurile mării..

De ce o fi oare sortit ca tot ce vine din afară de noi să ne impresioneze în chip mai deosebit decât faptele – de o egală înălțime și frumusețe – care se produc la noi, sub ochii noștri?

Cititor român – bucureștean sau din provincie – care ca și mine te-ai lăsat mișcat de „sărbătoarea marinarilor”, știi tu oare că o sărbătorire, deopotrivă de zguduitoare se organizase acum mai bine de o lună la Mărășești – unde, vai!, a venit foarte puțină lume și mai ales *altfel* decât se cuvenea să vie?

Știi tu oare, cititor român, că un grup de oameni de seamă – domni și doamne – au hotărât ridicarea unei capele comemorative pe locurile unde ostașul român a sfârâmat cel mai formidabil val de urgie care se abătuse asupra țării noastre, și pe unde, până azi, craniile și oasele celor morți ședeau aruncate, după ce câinii întinseseră din stârvurile lor sfârâmate? Ah!, te impresionează, bunule cititor român, faptul exotic al „serbării marinarilor”, cu lirismul lui îndepărtat, cu melancolia lui plutitoare pe întinsul mării cel fără odihnă...Știu..

Și uiți de morții tăi!

Îți place să auzi de flori dulci la culoare și gingașe care au fost aruncate în valuri, pentru cei de acolo și că muzicile cântau. Asta te mișcă, asemenea unei poezii subtile și profund umane.

Și lași vitele să pască și să murdărească mormintele fără cruce și fără flori ale morților tăi, cărora nici numele nu li-i mai știi...

Simțitorule cititor român, care iubești gesturile generoase ale altora și care seara, într-o grădină de vară, râzi cu gura până la urechi aplaudând într-o „revistă” expresiuni pe care desigur că te-ai sfi să le rostești înaintea mamei sau a surorii tale, mare păcat faci. Și când văd că nici nu bănuiai imputarea pe care ți-o arunc, că nici nu te așteptai la așa ceva, mă doare, ca priveliștea unui om definitiv pierdut.

Nu mă pot opri totuși de a-ți aduce aminte că suntem – noi care trăim încă – sânge din sângele și carne din carnea acelora care nu mai trăiesc fiindcă au murit pentru noi.

Cei duși, de sub brazdele în care azi cresc ierburi sălbatece și iarbă păscută de vite, se uită tăcuți, și la tine, și la mine. Și ne judecă.

10 *Anemari Monica Negru (editor)*

Ei vor, ei cer, un loc de adăpost, pe care nu pot crede că până în sfârșit tu nu li-l vei recunoaște ca cuvenit.”

Vor trece ani buni până când mausoleul de la Mărășești va fi ridicat, prin subscripții publice. La câteva generații distanță, multe dintre observațiile jurnalistului Mihail Negru rămân la fel de actuale. Nu poți să nu ai o strângere de inimă la vederea unui cimitir militar din Occident, gândindu-te la cele din țară. Nu este vorba aici despre cât de tunsă este iarba sau cât de întreținute sunt aleile. Ci de poveștile din spatele acelor nume înscrispionate pe niște cruci, de cele mai multe ori un simplu „Erou necunoscut”. Cu rare excepții, din cimitirele noastre militare nu răzbat astfel de povești. Nu mai are cine să le spună. Din acest considerent, funcția lor se rezumă la un simplu loc de înhumare a unor oseminte. Cele mai multe cimitire militare se zbat în uitarea cotidiană și doar câteva momente festive (gen Ziua eroilor) le animă, pentru o clipă. Putem căuta explicații pentru această memorie selectivă. Războiul nu este doar al elitelor, ci și al gloatelor. Din păcate, imaginea noastră despre acest moment din istoria țării este una predominant a elitelor. Despre cei mulți, avem prea puține informații. Din cauza ratei ridicate a analfabetismului în rândul soldaților români, s-au păstrat puține mărturii care să ne ajute să înțelegem adevăratele sentimente ale oamenilor simpli, aflați în tranșee, cu arma în mână. Și mai puțini dintre ei au simțit imboldul de a-și așterne pe hârtie (s-au dicta) amintirile din război. Poveștile lor din viața de campanie s-au stins, dacă nu odată cu ei, atunci cu urmașii lor direcți. Așa se explică lipsa de empatie a generațiilor de astăzi pentru o perioadă care le pare mult prea îndepărtată. Manualele de istorie nu au reușit să substituie absența acestei abordări personale a perioadei de la începutul secolului trecut. De fapt, nici măcar nu și-au propus acest lucru.

Până la urmă, ce știm despre intrarea României în Marele Război? Cantitativ, s-a scris destul de mult despre acest eveniment crucial din istoria statului român, mai ales în ultimii ani. Problema

este CE și CUM s-a scris. Deși au fost deschise noi direcții de cercetare, în istoriografia românească despre Marele Război predomină încă dimensiunea factologică și evenimentială. Proiectul Centenarului Marii Uniri a reconfirmat această realitate. În fapt, a fost o radiografie dureroasă a istoriografiei românești, care dezvăluie decalajul față de temele aceluiași război, îmbrățișate de istoricii europeni. Puțini sunt cei care încearcă să iasă din zona de confort. Per total, abordarea implicării României în prima conflagrație mondială rămâne una predominant locală, prea puțin contextualizată în condițiile unui conflict care a aprins întreaga Europă. Bineînțeles, nu putem ignora principalul filon al istoriografiei locale despre Marele Război, respectiv ceea ce unii colegi consideră a fi o adevărată „obsesie a unității naționale”. Pe frontul românesc s-au ciocnit armatele câtorva state. Din păcate, sunt infime mărturiile despre experiența de război a celorlalți beligeranți. Puține sunt și studiile despre viața cotidiană în vremea războiului sau despre categoriile sociale generate de acesta (refugiați, internați, răniți, dezertori), despre viața în tranșe, proximitatea morții sau relația dintre Stat și cetățean. Teme precum patriotism versus colaboraționism sau viața sub ocupație străină în raport cu experiența refugiului sunt obligatorii pentru a înțelege complexitatea traumelor cauzate de război. Și lista ar putea continua.

Ar fi fost de așteptat ca, urmare a unui efort colectiv, instituțional, Centenarul să reprezinte o bună oportunitate pentru completarea lipsurilor menționate anterior. Din păcate, din cauza politizării excesive, festivitățile organizate cu prilejul Centenarului Marii Uniri nu au reușit să se elibereze de sub povara festivismului vetust. Comemorăm momentul Mărășești, dar ignorăm cu totul Turtucaia. Sunt aceeași soldați, cu diferența că unii au căzut în cea mai urâtă înfrângere, iar ceilalți au murit pentru cea mai mare victorie din timpul campaniei din 1916-1918. Fără de vreo vină, doar amintirea unora este comemorată, în timp ce alții zac în uitare. La un secol distanță, sentimentul vinovăției încă nu poate fi digerat.

Într-o perioadă în care s-a împământănit obiceiul de a scrie cărți din alte cărți, salvarea trebuie să vină din arhive. Din diferite

considerente, inclusiv ideologice, nu avem (asemeni altor state) serii integrale de documente diplomatice și militare, referitoare la participarea României în prima conflagrație mondială. Războiul nu a fost îndurător cu soarta arhivelor românești. Multe documente au fost distruse, iar altele risipite. În pofida acestei realități, paradoxal, multe documente așteaptă încă să fie răsfoite. Explicabil, în condițiile în care interesul pentru perioada Marelui Război este unul conjunctural, nu de durată. Prin urmare, este nevoie de migală, dublată de dorința de a afla cât mai multe răspunsuri. Drept dovadă stau volumele apărute sub egida Centenarului. Din păcate, cele mai multe sunt inițiative locale, menite să valorifice legătura dintre localitatea respectivă și Marele Război. Calitatea și aportul istoriografic al acestor lucrări sunt, în multe cazuri, discutabile. Cu o slabă circulație, unele volume ar fi meritat însă o soartă mai bună, respectiv de a fi valorificate într-un cadru mult mai generos.

Anemari Monica Negru își propune, bineînțeles la o scară mult mai mică, să realizeze ceea ce ar fi trebuit să fie parte dintr-un proiect colectiv al istoriografiei românești. Respectiv, „perierea” fondurilor de arhivă, pentru a completa dimensiunea istoriografică a acestui moment crucial din istoria statului român. Este prilejul ideal de a ne pune niște întrebări. Poate fi patriotismul unicul sentiment care să explice trăirile celor chemați sub arme? În nici un caz! Marea provocare pentru istoriografia românească rămâne realizarea unui studiu prosopografic despre soldatul român din Marele Război, care să dezvăluie nu doar virtuțile și slăbiciunile acestuia, ci și reperele universului său. Nu-l vom putea înțelege decât atunci când va fi umanizat și ajutat să coboare de pe pedestalul pe care l-au cocoțat discurile patriotarde. Abia atunci când vom înțelege că, de fapt, este unul dintre noi, vom realiza și valoarea sacrificiului său. Este exact ceea ce încearcă să facă editorul volumului de față. Cu ajutorul colegilor din structurile centrale și locale ale Arhivelor Naționale, editorul își propune să completeze cât mai multe piese lipsă din acest uriaș puzzle numit participarea României în Primul Război Mondial. Prin varietatea

surselor conținute (memorii, jurnale, scrisori, fotografii, telegrame), volumul ne slujește drept dovadă că putem, totuși, spera la recuperarea experienței înaintașilor noștri (combatanți sau simpli civili prinși sub vremuri). Cititorul are în față un bun instrument pentru a empatiza cu realitățile de acum un secol. Poate percepe nu doar experiența din tranșee sau din teritoriul ocupat, ci și povara așteptării veștilor de la cei dragi, a incertitudinii zilei de mâine. Treptat, din paginile acestui volum, se conturează profilul uman al celor care au cunoscut experiența Marelui Război. Nu mai sunt simple instantanee, ci prind viața. În sine, volumul de față reprezintă nu doar o pledoarie pentru cercetare, ci și un semn de normalitate. Morala? Cartea este sfântă, dar mai sfânt este documentul!

Daniel Cain
Institutul de Studii Sud-Est Europene